

АЛГОРИТЪМ

за прилагане на механизма за противодействие на училищния тормоз между учениците в училище за учебната 2020/2021 година

1. Информирание на педагогическите специалисти и останалите служители с Механизма за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование по ред, определен от директора.

Срок: октомври 2020

2. Определяне състава на координационен съвет за превенция на тормоза в училище.

Срок: до 30.09.2020

3. Извършване на оценката на тормоза между учениците в училището, както следва чрез онлайн- анкетиране в MSOffice 365 в началото и в края на учебната година.

Срок: до 31 октомври 2020
до 30 юни 2021 г.

4. Актуализиране на едногодишен план от Координационния съвет на базата на резултатите от „оценката на ситуацията” и спецификата на образователната институция. Планът съдържа ясни срокове, ангажименти и отговорности за дейностите по превенция и интервенция на насилието и тормоза, като следва няколко задължителни стъпки:

Срок: до 15 ноември 2020 г.

4.1. Дейности за превенция

- Актуализиране на Етичен кодекс на институцията;
- Актуализиране на правила в Правилника за дейността на училището;
- Осигуряване на участие на учениците в подготовката, организирането и реализирането на дейностите по превенция;
- Планиране на конкретни дейности по превенция на ниво клас - отбелязване на празници, участие в инициативи;

- Планиране на конкретни дейности за реализиране на партньорство с родители;
- Планиране на конкретни дейности, свързани с обучението в електронна среда и предотвратяване на тормоза в електронната платформа за обучение;

4.2. Дейности за интервенция

- Актуализиране на процедури за действие при инциденти, работа по случай;
- Поддържане на Дневник за случаи на насилие и тормоз за съответната учебна година. Всяка, описана в дневника ситуация, съдържа следната информация: дата, клас, участници, вид насилие и ниво, какво е предприето като действие, подпис на служителя.

5. Изготвяне на годишен доклад от Координационния съвет и препоръки за създаване на по-сигурна образователна среда до ръководството на институцията.

Приложение 1:
Процедури за действие в случаи на тормоз на 1, 2 и 3 ниво

ПЪРВО НИВО - НИСКО НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА:

Процедурата се прилага в случаи на:

- **Форми на физически тормоз** са например: леко удряне, бутане, щипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост.
- **Форми на вербален тормоз** са например: подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди, нецензурни/неприлични коментари;
- **Форми на психически тормоз** са например: омаловажаване, клюкарене, обиждане, осмиване, засрамване, подвикване, ругане, клеветене, измисляне на прякори.
- **Форми на социален тормоз** са например: подмятане на коментари, подиграване, изключване от групови или съвместни дейности, фаворитизация/предпочитания, базирани на различие, разпространяване на слухове.
- **Форми на сексуален тормоз** са например: показване на неприлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст.
- **Форми на кибертормоз** са например: обидни обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS, съобщения в социалните мрежи, др.), възпрепятстване на участието на ученици и учители при обучение в електронна среда (заглушаване на микрофони, отстраняване на ученици и учители от провеждан час, неподходящ език, разпространяване на неподходящи изображения, съобщения и др. в електронната платформа.

Действия от страна на училището:

- На първо ниво действията се предприемат **автономно от класен ръководител или учител заедно с родител**, като се предприема педагогическа работа – индивидуално, за група ученици или за целия клас.
- При наличие на щети от материален характер – те се възстановяват.
- По изключение, ако насилственото поведение се повтаря, педагогическата работа не дава резултат, последствията са по-сериозни, ако се касае за насилие от страна на група към индивид или ако едно и също дете или ученик бива тормозено нееднократно в ситуации, класифицирани като първо ниво, то тогава следва се да предприемат действия, предписани за ситуации от нива две или три.
- Ситуациите от първо ниво не се регистрират.

Условие за стартиране:

- Ученик от училището е жертва на тормоз от ниво 1 от ученик или група ученици.
- Ученик от училището е извършител на тормоз от ниво 1 по отношение друг ученик или група ученици.
- Ученик от училището е извършител на тормоз от ниво 1 по отношение на персонал училище.

Стартиране на процедурата: Откриване и/или подозрение на ситуация на тормоз:

- При наблюдавана ситуация на тормоза всеки служител в училището до 5 минути е задължен да се намеси и прекрати ситуацията, след което да информира директора.
- От страна на ученик – съобщава на учител, класен ръководител, педагогически специалист, охранител или служител на училището.
- От страна на педагогически специалист, охрана или служител на училището – до 1 час се информира директора на училището и класният ръководител на съответния клас.

При необходимост в конкретната ситуация се предприемат действия за прекратяване и успокояване – Стъпка 1.

- От класен ръководител – се информира подробно за случилото се от всички участници и до 1 час информира (устно) директора на училището.

Стъпка 1: Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.

- Всеки педагогически специалист и служител полага усилия за успокояване на ситуацията до изясняване на случилото се. При необходимост и по преценка тези действия могат да бъдат подпомагани от педагогически съветник и/или педагогически специалист, директор, заместник директор.

- Правила и действия за прекратяване на ситуация от страна на педагогически специалист или служител в училището:

1. Извършваната намеса от страна на педагогически специалист или служител в училището се прави по начин, който запазва достойнството и уважението към всички засегнати.

2. Във всички случаи трябва да се подхожда със спокоен и премерен тон.

3. Трябва да се постъпва правилно спрямо всеки отделен ученик и според действащите разпоредби на училището, като винаги се прилага следната процедура:

- Казвате на ученика да спре с неподходящото поведение.
- Молите ученика да се държи както трябва, като ясно изразявате какво се очаква от него.
- Казвате на ученика, че ще бъде уведомено ръководството и родителите му.
- Намесвате се по умерен начин.

- Правила за интервенция

При прекратяване на ситуация на тормоз не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и ученика, който е потърпевш, особено в присъствието на ученика, който е нанесъл тормоза, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата-свидетели на тормоза, към средата, а не към участниците в ситуацията на насилие.

Стъпка 2: Уведомяване на родител, представител на детето или лицето, което полага грижи за него. Информират се родителите на всички, участвали в конкретния случай ученици.

Стъпка 3: Индивидуална и групова работа от страна на класен ръководител за изясняване на случая и оценка на нивото на тормоз.

1. Директорът на училището преценява, съвместно с класния ръководител дали е налице ситуация на тормоз и към кое ниво се отнася.

-Ако се прецени, че става въпрос за конфликт, а не за тормоз, директорът насочва въпроса за решаване от класния ръководител за работа по чл. 41 от Наредба за приобщаващо образование, а именно „за преодоляване на проблемното поведение на детето или ученика и за справяне със затрудненията му с приобщаването в образователния процес и в училищната среда, с участието му в дейността на институцията и с поведенческите му прояви се прилагат една или повече от следните дейности за въздействие върху вътрешната мотивация:

1. обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му;
2. използване на посредник при решаване на конфликт в училище (изисква се писмено информирано съгласие от страна на родител);
3. консултиране на детето или ученика с педагогически съветник;
4. създаване на условия за включване на ученика в група за повишаване на социалните умения за общуване и за решаване на конфликти по ненасилствен начин;
5. насочване на детето или ученика към занимания, съобразени с неговите потребности;

6. индивидуална подкрепа за ученика от личност, която той уважава- наставничество (изисква се писмено информирано съгласие от страна на родител);
 7. участие на ученика в дейности в полза на паралелката или училището;
 8. други дейности, определени в правилника за дейността на институцията.
- Ако ситуацията е на тормоз от първо ниво, директорът насочва въпроса за решаване от класния ръководител, съобразно процедурите на училището (стъпка 4);*

Стъпка 4: Мерки и действия от страна на класен ръководител - намиране на решение, което удовлетворява страните и служи за пример на наблюдателите.

1. Спрямо потърпевш ученик

- работата с деца, които са обект на тормоз, насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени. Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на пострадалото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;
- необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;
- детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с педагогически съветник;
- не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;
- наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него;
- при преценка, може да бъде насочено към услуги в общността. Информация за наличните услуги може да се намери при педагогически съветник.

2. Спрямо наблюдателите на ситуация на тормоз

- необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;
- не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;
- валидизират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;
- насърчава се убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая. Насърчаване за грижа спрямо тормозеното дете. При преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

3. Спрямо извършителят на тормоза

Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

- Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети.

Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с ученика, който е извършил насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от класния ръководител, педагогическия съветник. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан:

- като първа стъпка класният ръководител изслушва ученика, извършител. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;
- ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевш от тормоза;
- след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Класният ръководител може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Педагогическият съветник също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;
- при преценка, може да бъде насочено към услуги в общността. Информация за наличните услуги може да се намери при педагогически съветник.

Стъпка 5: Мониторинг на предприетите мерки и действия. Класният ръководител е длъжен да следи за спазването на мерките и действията за разрешаване на ситуацията. Може да се консултира с педагогически съветник.

ВТОРО НИВО – ПОВТАРЯНЕ НА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ НА ПРАВИЛАТА ИЛИ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДИЦИ:

Процедурата се прилага при:

- **Форми на физически тормоз** са например: шамаросване, удряне, стъпкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане и разрушаване на нечия собственост, дърпане на нечий стол изпод него, дърпане за уши или коса.
- **Форми на вербален тормоз** са например: подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди;
- **Форми на психически тормоз** са например: изнудване, заплашване, несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация.
- **Форми на социален тормоз** са например: интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и игнориране, неприемане, манипулиране и използване.
- **Форми на сексуален тормоз** са например: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози.
- **Форми на кибертормоз** са например: непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видео, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение, включително и в ОЕСР.

Действия от страна на училището:

- На второ ниво действията се предприемат от класен ръководител заедно с психолог или педагогически съветник, представител на координационния съвет и директор и задължително участие на родител.
- Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да се обърне към отделите за закрила на детето.
- Координационният съвет прави оценка на риска и се инициира индивидуална работа по случай

- Ситуацията на тормоз се описва в Дневника за ситуации на тормоз и се предприема работа по случай.
- Възстановяване на щети при наличие на такива.

Условие за стартиране:

- Ученик от училището е жертва на тормоз от ниво 2 от ученик или група ученици.
- Ученик от училището е извършител на тормоз от ниво 2 по отношение друг ученик или група ученици.
- Ученик от училището е извършител на тормоз от ниво 2 по отношение на персонал училище.

Стартиране на процедурата: Откриване и/или подозрение на ситуация на тормоз:

- При наблюдавана ситуация на тормоза всеки служител в училището до 5 минути е задължен да се намеси и прекрати ситуацията, след което да информира директора.
- От страна на ученик – съобщава на учител, класен ръководител, педагогически специалист, охранител или служител на училището.
- От страна на педагогически специалист, охрана или служител на училището – до 1 час се информира директора на училището и класният ръководител на съответния клас. При необходимост в конкретната ситуация се предприемат действия за прекратяване и успокояване – Стъпка 1.
- От класен ръководител – се информира подробно за случилото се от всички участници и до 1 час информира (устно) директора на училището.

Стъпка 1: Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.

- Всеки педагогически специалист и служител полага усилия за успокояване на ситуацията до изясняване на случилото се. При необходимост и по преценка тези действия могат да бъдат подпомагани от педагогически съветник и/или педагогически специалист, директор, заместник директор.

Ако се наблюдава ситуация на тормоз, то се вземат мерки тя да се прекрати незабавно.

- Правила и действия за прекратяване на ситуация от страна на педагогически специалист или служител в училището:

1. Извършваната намеса от страна на педагогически специалист или служител в училището се прави по начин, който запазва достойнството и уважението към всички засегнати.
2. Във всички случаи трябва да се подхожда със спокоен и премерен тон.
3. Трябва да се постъпва правилно спрямо всеки отделен ученик и според действащите разпоредби на училището, като винаги се прилага следната процедура:
 - Казвате на ученика да спре с неподходящото поведение.
 - Молите ученика да се държи както трябва, като ясно изразявате какво се очаква от него.
 - Казвате на ученика, че ще бъде уведомено ръководството и родителите му.
 - Намесвате се по умерен начин.
4. Допустими форми на разумно въздействие се прилагат в зависимост от ситуацията, здравословното състояние на ученика и могат да включват:
 - Разделяне на ученици, които се бият или имат намерение да се сбият;
 - Препречване на пътя на някой ученик;
 - Задържане за якето или чантата;
 - Водене на ученик за ръката;

Педагогическите специалисти и служителите в училището **НЕ ТРЯБВА НИКОГА** да действат по начин, от който основателно може да се очаква, че ще причини нараняване, напр. чрез:

- Задържане за врата;

- Прилагане на хватка, с която може да се затрудни дишането;
- Ритане, шамари, удари с юмрук или какъвто и да е предмет;
- Извиване на ставите;
- Спъване;
- Хващане или дърпане на косата;
- Задържане на ученика с лице към земята.
- Персоналът също трябва да избягва да пипа или хваща учениците, по начин, който може да се сметне за непристоен.

Стъпка 2: Уведомяване на родител, представител на детето или лицето, което полага грижи за него. Информират се родителите на всички, участвали в конкретния случай ученици

- Уведомяване на ОЗД и/или органите на полицията при ситуации с по-сериозни последици по преценка на директора заедно с класния ръководител и/или педагогическия съветник. Уведомяването е задължително и незабавно, когато се отнася до случаи на сексуален тормоз

Стъпка 3: Индивидуална и групова работа за изясняване на случая и оценка на ниво на тормоз.

1. Директорът на училището преценява, съвместно с класния ръководител дали е налице ситуация на тормоз и към кое ниво се отнася.

-Ако се прецени, че става въпрос за конфликт, а не за тормоз, директорът насочва въпроса за решаване от класния ръководител за работа по чл. 41 от Наредба за приобщаващо образование, а именно „за преодоляване на проблемното поведение на детето или ученика и за справяне със затрудненията му с приобщаването в образователния процес и в училищната среда, с участието му в дейността на институцията и с поведенческите му прояви се прилагат една или повече от следните дейности за въздействие върху вътрешната мотивация:

1. обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му;
2. използване на посредник при решаване на конфликт в училище (изисква се писмено информирано съгласие от страна на родител);
3. консултиране на детето или ученика с педагогически съветник;
4. създаване на условия за включване на ученика в група за повишаване на социалните умения за общуване и за решаване на конфликти по ненасилствен начин;
5. насочване на детето или ученика към занимания, съобразени с неговите потребности;
6. индивидуална подкрепа за ученика от личност, която той уважава- наставничество (изисква се писмено информирано съгласие от страна на родител);
7. участие на ученика в дейности в полза на паралелката или училището;
8. други дейности, определени в правилника за дейността на институцията.

- Ако ситуацията е на тормоз от първо ниво, директорът насочва въпроса за решаване от класния ръководител, съобразно процедурите на училището (Процедура 1-во ниво);

- Ако ситуацията е на тормоз от второ или трето ниво, директорът нарежда на наблюдаващия ситуацията/получилия сигнала да подготви доклад до председателя на училищния съвет по противодействие на тормоза и да се започнат действия по училищните процедури за реакция при второ (Стъпка 4) и трето ниво (Процедура 3 ниво) на тормоз.

Стъпка 4: Мерки и действия от страна на координационния съвет спрямо ученик, извършил насилие или тормоз, интензивна работа по случай, информиране и насочване към други служби и/или услуги от страна на директора

I. АЛГОРИТЪМ ЗА РАБОТА ПО СЛУЧАЙ

1. Координационния съвет за борба с тормоза в училище свиква заседание. На заседанието задължително присъства члена на координационния екип за подкрепа на личностното развитие в училището.
2. На заседанието се докладва случая от класен ръководител или наблюдател на случая.
3. На заседанието се определя член на координационния съвет, който да ръководи случая и екип, който да работи по конкретния случай.
4. По време на заседанието се изслушват всички ученици, техните ръководители, педагогически специалисти и служители, които имат отношения към случая.
5. За решенията на заседанието на КСБТ се води протокол, който се подписва от всички членове на КС.
6. Копие от протоколът от заседанието се предоставя на директор, родител и координатор на КЕПЛР. Оригиналът се съхранява при председателя на КС.
7. Директорът определя със заповед екип за оценка и работа по конкретен случай на тормоз на база протокола от заседание на КС.
8. Членовете на екипа, определен за работа по случай, може да участват в интердисциплинарна екипна работа със специалисти от социални услуги, в случаите когато ученикът ползва такива, или с други специалисти, включително и медицински, които осигуряват здравната грижа за детето или ученика.
9. Работата по конкретен случай включва:
 - определяне на цели и действия, насочени към ученика;
 - формулировка на случая;
 - изготвяне на план за подкрепа;
 - взаимодействие и работа с подкрепящата среда;
 - постигнати резултати от работата по случая.

ДОКУМЕНТИ, КОИТО СЕ ИЗГОТВЯТ ПРИ РАБОТА ПО СЛУЧАЙ

Документите, които се изготвят при работа по случай имат работен характер и тяхната цел е да се подобри процеса на помагане. Те нямат задължителна форма, но имат минимално задължително съдържание.

Отговорност за истинността на документите носи определения за водещ на случая, който ги изготвя.

1. Изготвяне на оценка на ученика, свързана с:

- Основни нужди и потребности на ученика;
- Основни проблемни зони;
- Силни страни на личността и средата (протективни фактори);
- Рискови фактори;
- Ресурси за справяне – на ученика, семейството и от общността.

Оценката е писмен документ, който е достъпен за проверка. Оценката се споделя с ученика и родителите. Споделянето се прави при спазване на принципите на зачитане на достойнството и личността на ученика, уважение към личната история, етническата и културна идентичност на детето и спазване правото на ученика на свобода и изразяване на мнение.

2. **План за работа по случай** – плана за работа по случай включва цел на работата, планирани активности, отговорности на специалистите, работещи по случая, индикатори за постигната промяна (индикатори за резултат).

Планът е писмен документ, който е достъпен за проверка. Планът се договаря с ученика и неговите родители, които подписват писмено съгласие с дейностите в плана.

Ако родителите не са съгласни и/или не подпомагат и съдействат за изпълнението на планираните дейности, директорът уведомява ОЗД.

3. **Протоколи от работни срещи на специалистите с ученика и неговите родители, учители, класен ръководител, приятелски кръг** – в протоколите се отразяват целта на срещата, протичането на срещата, оценка дали са постигнати целите,

възникнали нови направления за работа, бележки на специалиста. Протоколите от срещи ученика са поверителни и НЕ СА ДОСТЪПНИ за проверка. С протоколите работи само педагогическия съветник и тяхното съдържание НЕ се прави достояние на други специалисти.

4. **Протоколи от екипни срещи за отчитане на напредъка, супревия или извънредни.** Екипни срещи за оценка на напредъка се правят на 3 месеца. Протокола се подписва от всички членове на екипа. По време на екипната среща всеки специалист съобщава информация за напредъка и се взема решение дали са постигнати необходимите резултати и работата по случая може да се прекрати, или тя да бъде продължена за още 3 месеца, но не повече от края на учебната година за съответния клас. При внасяне на корекции в плана на работа, те трябва да се съгласуват с ученика и неговите родители. Протокола от срещата се съхранява до приключване на случая при водещия случая специалист, а след приключване, цялата документация по случая се съхранява при председателя на координационния съвет за борба с тормоза в училище.

5. **Доклади по случая** се изготвят от всички специалисти, определени за работа по случая след приключване на работата по случая, но не по-късно от 1 седмица след края на учебната година. В доклада се отбелязва: обща информация за ученика, дата възлагане на случая, членове на екипа, който е работил по случая, цели формулирани в плана за работа – първоначални и при прегледите на плана, заложените индикатори за промяна, изпълнение/неизпълнение на индикаторите, хипотези за причини за неизпълнени индикатори,

II. Действия с потърпевш от ситуация на тормоз ученик.

Освен действията на координационния съвет според алгоритъм на работа по случай и в зависимост от конкретната ситуация се предприемат следните действия:

- работата с деца, които са обект на тормоз, насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени. Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;
- необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;
- детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с педагогически съветник;
- не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;
- наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него;
- при преценка, може да бъде насочено към услуги в общността. Информация за наличните услуги може да се намери при педагогически съветник.

III. Действия спрямо наблюдателите на ситуация на тормоз ученик.

- необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;
- не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;

- валидизират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;
- насърчава се убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая. Насърчаване за грижа спрямо тормозеното дете.

Стъпка 5: Мониторинг на предприетите мерки и действия. Мониторинг се извършва чрез екипни срещи на 3 месеца, за резултатите от които се уведомява председателя на координационния съвет за борба с тормоза в училище.

ПРОЦЕДУРА ТРЕТО НИВО:

РЕАКЦИЯ ПРИ СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ, ТОРМОЗ И ПОВЕДЕНИЕ В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА

ТРЕТО НИВО – ЗЛОУПОТРЕБА СЪС СИЛА, КАКТО И ПРИ ЕКСТРЕМНИ СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО ИЛИ ЗА ТЕЛЕСНИЯ ИНТЕГРИТЕТ, ЗА КОЙТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА.

Процедурата се прилага при:

- **Форми на физически тормоз са например:** сбиване, задушаване, събаряне, причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температури и заплашване с оръжие.
- **Форми на вербален тормоз са например:** закани, заплахи, обиди, клетви, които накърняват сериозно достойнството, публично унижение и др.;
- **Форми на психически тормоз са например:** сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, ограничаване на движението, склоняване за употреба на наркотични и други психотични вещества, включване в деструктивни групи и организации.
- **Форми на социален тормоз са например:** заплахи, изолация, групово измъчване на индивид или група и организиране на затворени групи (банди), последиците от които нараняват други.
- **Форми на сексуален тормоз са например:** съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение.
- **Форми на кибертормоз са например:** повторно действие на непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение, заснемане на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки на детска порнография

Действия от страна на училището:

- На трето ниво, по правило, уведомяването на ОЗД и/или органите на полицията става незабавно от служителя на училището, идентифицирал тормоза.
- Действията на ниво училище се предприемат от директор заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организации и услуги (центрове за социална работа, здравни центрове, отдел закрила на детето, полиция и др.). Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да информира отделите за закрила на детето и/или полицията.
- Отговорът на училището може да включва насочване към местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и полицията, ОЗД и община по силата на координационния механизъм; съставяне на Протокол за тормоз и възстановяване на щетата;

- включване на учениците в допълнителни програми, насочване към услуги в общността.
- Ситуациите на тормоз от трето ниво се описват в Дневника за случаи на тормоз, като по тях се предприема интензивна работа по случай, включваща всички участници, правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се инициират процедури в съответствие със закона.
- Ако друга организация или услуга е въввлечена в работата с ученика, училището установява връзка с тези организации или услуги и хармонизира дейностите.

Условие за стартиране:

1. Ученик от училището е жертва на насилие от пълнолетно лице;
2. Ученик от училището е жертва на тормоз от ниво 3 от друг ученик или група деца/ученици;
3. Ученик от училището е извършител на тормоз от ниво 3 по отношение на друг ученик или група ученици;
4. Ученик от училището е извършител на тормоз от ниво 3 по отношение на персонал от училище;
5. Ученик от училището е извършител на деяние, в конфликт със закона;

Стартиране на процедурата: Откриване и/или подозрение на ситуация на тормоз:

- При наблюдавана ситуация на тормоза всеки служител в училището до 5 минути е задължен да се намеси и прекрати ситуацията, след което да информира директора.
- От страна на ученик – съобщава на учител, класен ръководител, педагогически специалист, охранител или служител на училището.
- От страна на педагогически специалист, охрана или служител на училището – до 1 час се информира директора на училището, който подава сигнал до ОЗД и/или инспектор ДПС.
- От класен ръководител – до **1 час** информира (устно) директора на училището, който подава сигнал до ОЗД и/или инспектор ДПС.
- По сигнал на РУ МВР, кметство на Община или населено място, ОЗД, родител или родственик до класен ръководител, директор.

Стъпка 1: Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.

- Всеки педагогически специалист и служител полага усилия за успокояване на ситуацията до изясняване на случилото се. При необходимост и по преценка тези действия могат да бъдат подпомогани от педагогически съветник и/или педагогически специалист, директор, заместник директор.

Ако се наблюдава ситуация на тормоз, то се вземат мерки тя да се прекрати незабавно.

- Правила и действия за прекратяване на ситуация от страна на педагогически специалист или служител в училището:

1. Извършваната намеса от страна на педагогически специалист или служител в училището се прави по начин, който запазва достойнството и уважението към всички засегнати.

2. Във всички случаи трябва да се подхожда със спокоен и премерен тон.

3. Трябва да се постъпва правилно спрямо всеки отделен ученик и според действащите разпоредби на училището, като винаги се прилага следната процедура:

- Казвате на ученика да спре с неподходящото поведение.
- Молите ученика да се държи както трябва, като ясно изразявате какво се очаква от него.
- Казвате на ученика, че ще бъде уведомено ръководството и родителите му.
- Намесвате се по умерен начин.

4. Допустими форми на разумно въздействие се прилагат в зависимост от ситуацията, здравословното състояние на ученика и могат да включват:

- Разделяне на ученици, които се бият или имат намерение да се сбият;
- Препречване на пътя на някой ученик;
- Задържане за якето или чантата;
- Водене на ученик за ръката;

Педагогическите специалисти и служителите в училището **НЕ ТРЯБВА НИКОГА** да действат по начин, от който основателно може да се очаква, че ще причини нараняване, напр. чрез:

- Задържане за врата;
- Прилагане на хватка, с която може да се затрудни дишането;
- Ритане, шамари, удари с юмрук или какъвто и да е предмет;
- Извиване на ставите;
- Спъване;
- Хващане или дърпане на косата;
- Задържане на ученика с лице към земята.
- Персоналът също трябва да избягва да пипа или хваща учениците, по начин, който може да се сметне за непристоен.

При невъзможност да бъде прекратена ситуацията и поведението на учениците е опасно тях и околните, се подава сигнал на тел. 112 и се уведомява директора.

Стъпка 2 Уведомяване на родител, представител на детето или лицето, което полага грижи за него

- Уведомяване на ОЗД и/или органите на полицията при ситуации с по-сериозни последици по преценка на директора заедно с класния ръководител и/или педагогическия съветник. Уведомяването е задължително и незабавно, когато се отнася до случаи на сексуален тормоз

I. Процедура при упражняване на насилие и тормоз върху ученик от пълнолетно лице

Стъпка 3: До 1 час докладване на ситуацията съгласно изискванията на чл. 7 от Закона за закрила на детето в това число и оценка на ситуацията чрез екипна работа между учителите и другите педагогически специалисти, която включва:

- обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му.
- при непосредствена опасност и според необходимостта се подава сигнал до ОЗД и/или тел. 112.
- провеждане на екипна среща иницирана от директора;
- изготвя се протокол от екипна среща за обсъждане на ситуацията и доклад към органите по закрила на детето с копие до РУО

Стъпка 4: Ако в срок от 72 часа след подаването на сигнала към органите за закрила на детето в училището не постъпи информация за свикване на мултидисциплинарен екип от ОЗД или информация за отхвърляне на сигнала, като недостоверен, директорът на училището свиква заседание на координационен съвет за борба с тормоза в училище, на което присъстват класен ръководител и член на КЕПЛР. На заседанието се решава дали случая да бъде насочен за работа по обща или допълнителна подкрепа към КЕПЛР или за работа по случай на КС за борба с тормоза в училище. Директорът изпраща информация за предприетите мерки в РУО и ОЗД.

Ако ОЗД открие случай за дете, жертва на насилие, то детето попада в категория „дете в риск“ и процедурата продължава по стъпките на **процедура за предоставяне на допълнителна подкрепа** за оказване на допълнителна подкрепа на дете в риск.

Ако ОЗД откаже да открие случай за дете в риск, но учителите, и педагогическият съветник наблюдават прояви на страдание в детето, то процедурата продължава през **процедура за обща подкрепа и работа с ученици за преодоляване на проблемно поведение и приобщаване.**

Подкрепата в училищна среда за дете, за което е съобщена ситуация на насилие, може да включва и:

- консултиране на детето или ученика с педагогически съветник;
- индивидуална подкрепа за ученика от личност, която той уважава (наставничество), след писмено съгласие от страна на родител, представител на детето или лицето, което полага грижи за него;
- насочване на детето или ученика към занимания, съобразени с неговите потребности;

II. Процедура спрямо ученик, извършител на деяние, в конфликт със закона

Стъпка 3: Директорът на училището свиква заседание на координационен съвет за борба с тормоза в училище, на което присъстват класен ръководител и член на КЕПЛР. На срещата се обсъжда ситуацията и се взема решение дали ученикът се нуждае от мерки за обща подкрепа или от мерки за допълнителна подкрепа за дете в риск, или за работа по случай към КС за борба с тормоза в училище, като съответно го насочва за работа по съответните процедури.

Стъпка 4: Мерки и действия от страна на координационния съвет, интензивна работа по случай, информиране и насочване към други служби и/или услуги от страна на директора или работа по обща или допълнителна подкрепа.

III. Процедура на училището при работа по случай на тормоз в училище. Мерки и действия от страна на координационния съвет спрямо ученик, извършил насилие или тормоз.

Стъпка 3: Индивидуална и групова работа за изясняване на случая и оценка на ниво на тормоз.

1. Директорът на училището преценява, съвместно с класния ръководител и/или педагогическият съветник дали е налице ситуация на тормоз и към кое ниво се отнася.

-Ако се прецени, че става въпрос за конфликт, а не за тормоз, директорът насочва въпроса за решаване от класния ръководител за работа по чл. 41 от Наредба за приобщаващо образование, а именно „за преодоляване на проблемното поведение на детето или ученика и за справяне със затрудненията му с приобщаването в образователния процес и в училищната среда, с участието му в дейността на институцията и с поведенческите му прояви се прилагат една или повече от следните дейности за въздействие върху вътрешната мотивация:

1. обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му;
2. използване на посредник при решаване на конфликт в училище (изисква се писмено информирано съгласие от страна на родител);
3. консултиране на детето или ученика с педагогически съветник;
4. създаване на условия за включване на ученика в група за повишаване на социалните умения за общуване и за решаване на конфликти по ненасилствен начин;
5. насочване на детето или ученика към занимания, съобразени с неговите потребности;
6. индивидуална подкрепа за ученика от личност, която той уважава- наставничество (изисква се писмено информирано съгласие от страна на родител);
7. участие на ученика в дейности в полза на паралелката или училището;
8. други дейности, определени в правилника за дейността на институцията.

- Ако ситуацията е на тормоз от първо ниво, директорът насочва въпроса за решаване от класния ръководител, съобразно процедурите на училището (Процедура 1-во ниво);

- Ако ситуацията е на тормоз от второ или трето ниво, директорът нарежда на наблюдаващия ситуацията/получилия сигнала да подготви доклад до координационния съвет по противодействие на тормоза и да се започнат действия по училищните процедури за реакция при второ (Процедура 2 ниво) и трето ниво (стъпка 3) на тормоз.

Стъпка 4: Свиква се заседание на КС за борба с тормоза и се открива работа по случай.

I. АЛГОРИТЪМ ЗА РАБОТА ПО СЛУЧАЙ

1. Координационния съвет за борба с тормоза в училище свиква заседание. На заседанието задължително присъства члена на координационния екип за подкрепа на личностното развитие в училището.
2. На заседанието се докладва случая от класен ръководител или наблюдател на случая.
3. На заседанието се определя член на координационния съвет, който да ръководи случая и екип, който да работи по конкретния случай.
4. По време на заседанието се изслушват всички ученици, техните ръководители, педагогически специалисти и служители, които имат отношения към случая.
5. За решенията на заседанието на КСБТ се води протокол, който се подписва от всички членове на КС.
6. Копие от протоколът от заседанието се предоставя на директор, родител и координатор на КЕПЛР. Оригиналът се съхранява при председателя на КС.
7. Директорът определя със заповед екип за оценка и работа по конкретен случай на тормоз на база протокола от заседание на КС.
8. Членовете на екипа, определен за работа по случай, може да участват в интердисциплинарна екипна работа със специалисти от социални услуги, в случаите когато ученикът ползва такива, или с други специалисти, включително и медицински, които осигуряват здравната грижа за детето или ученика.
9. Работата по конкретен случай включва:
 - определяне на цели и действия, насочени към ученика;
 - формулировка на случая;
 - изготвяне на план за подкрепа;
 - взаимодействие и работа с подкрепящата среда;
 - постигнати резултати от работата по случая.

ДОКУМЕНТИ, КОИТО СЕ ИЗГОТВЯТ ПРИ РАБОТА ПО СЛУЧАЙ

Документите, които се изготвят при работа по случай имат работен характер и тяхната цел е да се подобри процеса на помагане. Те нямат задължителна форма, но имат минимално задължително съдържание.

Отговорност за истинността на документите носи определения за водещ на случая, който ги изготвя.

1. Изготвяне на оценка на ученика, свързана с:
 - Основни нужди и потребности на ученика;
 - Основни проблемни зони;
 - Силни страни на личността и средата (протективни фактори);
 - Рискови фактори;
 - Ресурси за справяне – на ученика, семейството и от общността.

Оценката е писмен документ, който е достъпен за проверка. Оценката се споделя с ученика и родителите. Споделянето се прави при спазване на принципите на зачитане на достойнството и личността на ученика, уважение към личната история, етническата и културна идентичност на детето и спазване правото на ученика на свобода и изразяване на мнение.

2. План за работа по случай – плана за работа по случай включва цел на работата, планирани активности, отговорности на специалистите, работещи по случая, индикатори за постигната промяна (индикатори за резултат).

Планът е писмен документ, който е достъпен за проверка. Планът се договаря с ученика и неговите родители, които подписват писмено съгласие с дейностите в плана.

Ако родителите не са съгласни и/или не подпомагат и съдействат за изпълнението на планираните дейности, директорът уведомява ОЗД.

3. Протоколи от работни срещи на специалистите с ученика и неговите родители, учители, класен ръководител, приятелски кръг– в протоколите се отразяват целта на срещата, протичането на срещата, оценка дали са постигнати целите, възникнали нови направления за работа, бележки на специалиста. Протоколите от срещи ученика са поверителни и НЕ СА ДОСТЪПНИ за проверка. С протоколите работи само педагогическият съветник и тяхното съдържание НЕ се прави достояние на други специалисти.

4. Протоколи от екипни срещи за отчитане на напредъка, супревия или извънредни. Екипни срещи за оценка на напредъка се правят на 3 месеца. Протокола с подписва от всички членове на екипа. По време на екипната среща всеки специалист съобщава информация за напредъка и се взема решение дали са постигнати необходимите резултати и работата по случая може да се прекрати, или тя да бъде продължена за още 3 месеца, но не повече от края на учебната година за съответния клас. При внасяне на корекции в плана на работа, те трябва да се съгласуват с ученика и неговите родители. Протокола от срещата се съхранява до приключване на случая при водещия случая специалист, а след приключване, цялата документацията по случая се съхранява при председателя на координационния съвет за борба с тормоза в училище.

5. Доклади по случая се изготвят от всички специалисти, определени за работа по случая след приключване на работата по случая, но не по-късно от 1 седмица след края на учебната година. В доклада се отбелязва: обща информация за ученика, дата възлагане на случая, членове на екипа, който е работил по случая, цели формулирани в плана за работа – първоначални и при прегледите на плана, заложените индикатори за промяна, изпълнение/неизпълнение на индикаторите, хипотези за причини за неизпълнени индикатори,

IV. Мерки и действия с потърпевш от ситуация на тормоз ученик.

Стъпка 3: Индивидуална и групова работа за изясняване на случая и оценка на ниво на тормоз.

2. Директорът на училището преценява, съвместно с класния ръководител и/или педагогическият съветник дали е налице ситуация на тормоз и към кое ниво се отнася.

Стъпка 4 Мерки и действия от страна на училището спрямо потърпевшия ученик:

- работата с деца, които са обект на тормоз, насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени. Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;
- необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;
- детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с педагогически съветник;

- не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;
- наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него;
- при преценка, може да бъде насочено към услуги в общността. Информация за наличните услуги може да се намери при педагогически съветник.

Стъпка 5 Действия спрямо наблюдателите на ситуация на тормоз ученик.

- при тежки инциденти се препоръчва работа в групов формат (например работа с целия клас), като кризисната интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от педагогическия съветник или външен специалист.

Забележка: Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата” и наказване на „насилника”. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите. Липсата на емпатия е една от основните причини, поради която се упражнява тормоз

- необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;
- не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;
- валидизират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;
- насърчава се убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая. Насърчаване за грижа спрямо тормозеното дете.

Стъпка 6: Мониторинг на предприетите мерки и действия. Мониторинг се извършва чрез екипни срещи на 3 месеца, за резултатите от които се уведомява председателя на координационния съвет за борба с тормоза в училище.